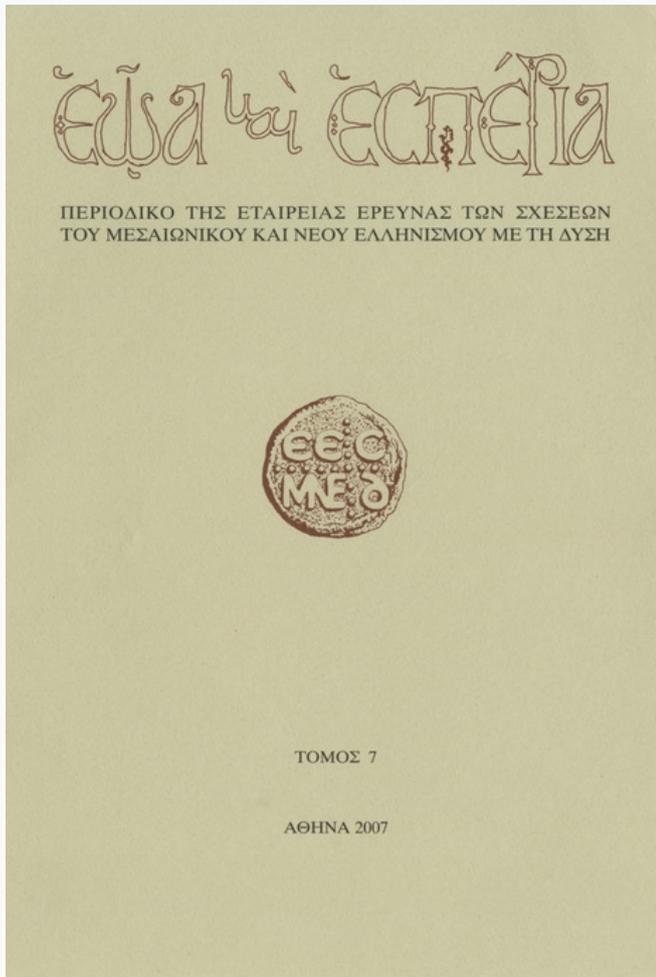

Eoa kai Esperia

Vol 7 (2007)

ΤΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΣΤΟΝ ΡΟΥΜΑΝΙΚΟ ΧΩΡΟ (ΤΟΝ 17ο - 18ο ΑΙΩΝΑ)

OLGA CICANCI

doi: [10.12681/eoaesperia.99](https://doi.org/10.12681/eoaesperia.99)

To cite this article:

CICANCI, O. (2007). ΤΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΣΤΟΝ ΡΟΥΜΑΝΙΚΟ ΧΩΡΟ (ΤΟΝ 17ο - 18ο ΑΙΩΝΑ). *Eoa Kai Esperia*, 7, 409-421. <https://doi.org/10.12681/eoaesperia.99>

ΤΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΣΤΟΝ ΡΟΥΜΑΝΙΚΟ ΧΩΡΟ (ΤΟΝ 17ο - 18ο ΑΙΩΝΑ)

Αρχίζοντας από τον 17ο αιώνα, οι έμποροι ήταν η πιο δραστήρια κοινωνική κατηγορία της ελληνικής διασποράς και στα τρία ρουμανικά πριγκιπάτα. Μερικοί από αυτούς ήταν περσαστικοί άλλοι πάλι εγκαταστάθηκαν προσωρινά είτε μόνιμα και άνοιξαν μαγαζιά όπου πωλούσαν εμπορεύματα που κατέφθαναν από τις αγορές της Ανατολής, κυρίως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά και από εκείνες της νοτιο-ανατολικής και της κεντρικής Ευρώπης, από τη Ρωσία και την Πολωνία. Μερικοί από τους έλληνες εμπόρους επενδύουν τα κέρδη τους σε σπίτια και μαγαζιά αλλά και σε ταφλίκια, κυρίως στη Μολδαβία και στη Βλαχία, κατέχουν υψηλά αξιώματα, μεγάλης σημασίας, συγγενεύουν με ρουμανικές οικογένειες (μερικοί μάλιστα αλλάζουν και το επώνυμό τους παίρνοντας τα ονόματα των τοιφλικιών που απέκτησαν και γίνονται: Popescu, Jianu κ.λπ.). Και όλα αυτά γίνονται έναν αιώνα πριν την αποκαλούμενη «εποχή των Φαναριωτών».

Διαπιστώνουμε, επίσης, ότι οι έλληνες έμποροι προέρχονταν από τα μεγάλα εμπορικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπως λ.χ. την Κωνσταντινούπολη, την Τραπεζούντα, τη Σινώπη, τα Ιωάννινα, την Κοζάνη, τη Θεσσαλονίκη, τη Φιλιππούπολη, το Μελένικο, τον Τίρναβο, το Αρβανιτοχώρι κ.λπ., αλλά και από τα εμπορικά κέντρα του Αιγαίου και του Ιονίου Πελάγους. Ανάλογα με την πολιτική και τη στρατιωτική κατάσταση που επικρατούσε στην ανατολική και την κεντρική Ευρώπη, οι έλληνες έμποροι του ρουμανικού χώρου είχαν συχνά ρουμάνους, βούλγαρους και μερικές φορές και σέρβους συνεταιίρους, τους οποίους άφηναν στα κέντρα που βρισκόνταν στους κυριότερους εμπορικούς σταθμούς που τους εξυπηρετούσαν στη διεξαγωγή, σε καλές συνθήκες, του διαμετακομιστικού τους εμπορίου, κυρίως μεταξύ Ανατολής και κεντρικής Ευρώπης, αλλά και του εμπορίου από την Ιταλία (κυρίως τη Βενετία τον 17ο αιώνα), μέσω ξηράς τον 17ο - 18ο αιώνα και μέσω της Μαύρης Θάλασσας και του Δούναβη τον 18ο - 19ο αιώνα.

Οι μορφές αυτές συνένωσης, οι αποκαλούμενες *συντροφιές*, θα παραμείνουν ως πρωταρχικές μορφές συνεργασίας και στις δυο ελληνικές εμπορικές εταιρείες της Τρανσυλβανίας του Sibiu (το 1636) και του Braşov (το 1678), τη

δραστηριότητα των οποίων διερεύνησαν, αρχικά, κυρίως οι Nicolae Iorga και Nestor Camariano. Χάρη στη σύνταξη μονογραφιών, προστέθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες λεπτομερέστερες έρευνες. Μια παρόμοια εργασία σύνθεσης, σχετικά με τις δυο προαναφερόμενες εμπορικές εταιρείες, έκανα εγώ η ίδια και αναφέρεται στη χρονική περίοδο 1636-1746. Η πτυχιακή εργασία της Oana Barbălată, που δυστυχώς παρέμεινε ανέκδοτη, αναφέρεται στην εμπορική εταιρεία του Sibiu την περίοδο 1746-1821. Ύστερα από έρευνες που έκανε στα Κρατικά Αρχεία του Sibiu, η Oana Barbălată διαπίστωσε πως η πλειοψηφία των προϊόντων που εμπορευόταν περιορισμένος αριθμός μελών, όσα είχαν παραμείνει στην εταιρεία του Sibiu, προέρχονταν από τη Βενετία και το Τριέστι και τα έφεραν μέχρι την Τρανσυλβανία Έλληνες, που είχαν εταιρείες στην Τεργέστη, από όπου τα παραλάμβαναν οι υπάλληλοι της εταιρείας του Sibiu και τα έστελναν στη Βιέννη και στη Λειψία. Προσθέτουμε επίσης πως αξιόλογη συνεισφορά, καλά ενημερωμένη, ύστερα από την έρευνα που έκανε στα Κρατικά Αρχεία του Sibiu, στόχος της οποίας ήταν κυρίως ο τρόπος οργάνωσης και το νομικό καθεστώς της εταιρείας του Sibiu, είναι η διδακτορική διατριβή της Δέσποινας Τσούρκα-Παπαστάθη, που εκτίμησαν ιδιαίτερα οι ειδικοί.

Αναφέρουμε ακόμα ότι υπάρχουν ορισμένες μελέτες σχετικές με διάφορες πτυχές της δραστηριότητας της ελληνικής εταιρείας του Βρασον, στηριζόμενες σε ανέκδοτες πληροφορίες, που συγκέντρωσαν οι Cornelia Papacoste-Danielopolu, Mariana Aftenie και Olga Cicanci. Ας σημειωθεί πως πολλά ντοκουμέντα και εμπορικά βιβλία, που προέρχονταν από την ελληνική εκκλησία της Αγίας Τριάδας του Βρασον και αναφέρονταν στην περίοδο μετά το 1746, δεν έχουν ακόμα καταγραφεί και βρίσκονται στα Κρατικά Αρχεία του Βρασον. Επίσης, τώρα γίνεται η καταγραφή της συλλογής των ντοκουμέντων της εταιρείας του Βρασον, που αναφέρονται στην ίδια χρονική περίοδο και προέρχονται από τη Βιβλιοθήκη της Ρουμανικής Ακαδημίας, συλλογή η οποία βρίσκεται σήμερα στο Ιστορικό Αρχείο των Εθνικών Αρχείων του Βουκουρεστίου.

Μετά το 1742, όταν με απόφαση της αυτοκράτειρας Μαρίας Θηρεσίας παραχωρείται στους οθωμανούς εμπόρους το δικαίωμα να αποκτήσουν την αυστριακή ιθαγένεια, ο αριθμός των μελών στις εταιρείες του Sibiu και του Βρασον μειώνεται αισθητά, προς όφελος μιας άλλης μορφής οργάνωσης του εμπορίου, και συγκεκριμένα των εμπορικών οίκων. Εμφανίζεται, έτσι, στον ρουμανικό χώρο ένα πραγματικό δίκτυο παρόμοιων οίκων που συνάπτουν σχέσεις με τη νοτιο-ανατολική και την κεντρική Ευρώπη. Ένας τέτοιος εμπορικός οίκος ήταν, την περίοδο 1714-1876, εκείνος της οικογένειας Στάμου από το Μέτσοβο, με έδρα το Βουκουρέστι. Ο οίκος Στάμου είχε επίσης εκπροσώπους και στο Ιάσιο, στην Κωνσταντινούπολη, στις Σέρρες, στη

Βιέννη, στη Μόσχα, στο Μέτσοβο και στα Ιωάννινα. Το αρχείο του εμπορικού αυτού οίκου διέθετε και έναν δίτομο κατάλογο που είχαν επεξεργαστεί οι Dumitru Limona και Natalia Trandafirescu, κατάλογος τον οποίο μελέτησαν και στον οποίο αναφέρθηκαν πολλοί ερευνητές. Έτσι λ.χ., η Mihaela Ciobănescu ανέλυσε την εξέλιξη των τιμών στο εμπόριο δημητριακών που προέρχονταν από τα ρουμανικά πριγκιπάτα και πωλούνταν στις αγορές της Κωνσταντινούπολης, τον τρόπο που ο μεγαλέμπορος μελετούσε την αγορά της πρωτεύουσας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την εμπορική δραστηριότητα στα λιμάνια της Βραϊλας και του Γαλατσίου κ.λπ. Εκτενείς έρευνες στο Αρχείο Στάμου έκανε και η Μαρία Σόφη από τη Θεσσαλονίκη, η οποία προετοιμάζει διδακτορική διατριβή, όπου αναφέρεται ειδικά στη δραστηριότητα του εμπορικού οίκου Ioan Stamu της νοτιο-ανατολικής Ευρώπης.

Ο Dumitru Limona παρουσιάζει στο έντυπο «Το Περιοδικό των Αρχείων» (στη ρουμανική) μερικούς εμπορικούς οίκους ελλήνων εμπόρων, που είχαν εγκατασταθεί στα ρουμανικά πριγκιπάτα, για τους οποίους όμως δυστυχώς δεν δημοσιεύτηκαν παρά μόνο μερικές μελέτες. Πρόκειται για τον εμπορικό οίκο του Ion Hagi, ο οποίος είχε εγκατασταθεί στη Βλαχία το 1782, και τον γιο του Ștefan Hagi Moscu. Ένα πρώην μέλος της εταιρείας Manicati Safranu, ιδρύει στο Sibiu, μαζί με τους γιους του, στα τέλη του 18ου αιώνα, εμπορικό οίκο, που διαμετακόμιζε ανατολίτικα εμπορεύματα από τη Βλαχία προς τη Βιέννη. Ο Dumitru Limona δημοσιεύει επίσης παρουσίαση των εμπορικών βιβλίων του οίκου Ioan Marcu του Sibiu, που είχε συνεργάτη τον γιο του Gheorghe Marcu, προεστώτα της ελληνικής εταιρείας του Sibiu την περίοδο 1781-1793.

Χρησιμοποιώντας τους καταλόγους των ελληνικών ντοκουμέντων, που αναφέρονταν στα, επίσης, ελληνικά ντοκουμέντα των πόλεων Sibiu και Βραζον, η Valentina Filip παρουσιάζει, εν συντομία, και άλλους εμπορικούς οίκους του Βραζον, όπως την εταιρεία του Nica Gheorghe, με μαρτυρίες από τις αρχές του 19ου αιώνα, είτε εκείνη του Iordache Panu. Όπως μπορεί να διαπιστωθεί, για τους εμπορικούς αυτούς οίκους γίνονται μόνον αναφορές, δεδομένου ότι τα αρχεία τους δεν έχουν διερευνηθεί λεπτομερώς, καθώς για πολλούς από αυτούς δεν έχουν καταγραφεί τα ντοκουμέντα τους, διαδικασία δύσκολη, αφού απαιτεί ομάδες ερευνητών που να ξέρουν ελληνικά, λατινικά, γερμανικά, ουγγρικά και παλαιογραφία, καθώς και κυριλλική γραφή.

Επίσης μέρος των αρχείων των εμπορικών αυτών οίκων βρίσκονται στο εξωτερικό. Παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του οίκου Κυριακής Πολίτζου, που ερευνήσαμε εμείς, μελετώντας τα αρχεία της εκκλησίας της Αγίας Τριάδας της Βιέννης, όπου είχε την κεντρική έδρα του. Ο εμπορικός αυτός οίκος είχε παραρτήματα και στο Βουκουρέστι, όπου είχε συνεργάτες τον Constantin Darvari και τον αδελφό αυτού, αλλά συνεργαζόταν και με

πολλούς άλλους Έλληνες που καταγίνονταν με το εμπόριο στη νοτιο-ανατολική Ευρώπη μέχρι την Κωνσταντινούπολη. Υπάρχουν γραπτά τεκμήρια που αναφέρουν την παρουσία στο Βουκουρέστι, από το 1790 ακόμα, του εμπορικού οίκου Κυριάκης Πολίζου. Πολλά επίσημα έγγραφα, επιστολές, αντίγραφα αναφορών, αποδείξεις, δεφτέρια με λογαριασμούς, αναφέρονταν στο μαγαζί του Βουκουρεστίου, όπου είχε συντάξει τον Γρηγόρη Σφουγκαρά, μέσω του οποίου έκανε δουλειές με τον τελώνη Βασίλη Οικονόμου από το Γαλάτσι, κέντρο όπου διεκπεραίωνε όλες τις εργασίες που πραγματοποιούσε στη Μολδαβία.

Στα Εθνικά Αρχεία του Γαλατσίου, η Valentina Filip ερεύνησε 169 έγγραφα, γραμμένα στα ελληνικά, τα περισσότερα από την αλληλογραφία των αδελφών Chirița και Dimitrie Engurlu με Έλληνες εμπόρους από το Sibiu και το Βρασον και τα παρουσίασε στην πτυχιακή της διατριβή με τον τίτλο «Τα Ρουμανικά Πριγκιπάτα στο κέντρο μεταξύ Ανατολής και Κεντρικής Ευρώπης», εργασία που παρέμεινε όμως ανέκδοτη. Ο Claudiu Turcitu αναφέρεται και αυτός με τη σειρά του στους αδελφούς Engurlu στην εργασία του για την απόκτηση διπλώματος Master, ύστερα από έρευνες που έκανε σε 80 καραμανλίδικα ντοκουμέντα των Αρχείων, επίσης του Γαλατσίου, και δημοσίευσε μελέτη στον τόμο του Συμποσίου για τις ρουμανο-ελληνικές σχέσεις.

Έτσι, πληροφορούμαστε πως οι αδελφοί Engurlu, εγκατεστημένοι στο Βουκουρέστι και στο Βρασον, είχαν έρθει από την Κωνσταντινούπολη όπου είχε μείνει μέρος της οικογένειάς τους και εμπορεύονταν, μαζί με Ρουμάνους και Έλληνες, ανατολίτικα προϊόντα. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πληροφορίες οι σχετικές με τα προϊόντα που προέρχονταν κυρίως από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως και οι τιμές των προϊόντων αυτών που πωλούνταν είτε διαμετακομίζονταν μέσω των ρουμανικών πριγκιπάτων.

Τα ρουμανικά πριγκιπάτα επίσης εφοδιάζονταν με δυτικά προϊόντα, όπως λ.χ. γαλλικά και αγγλικά, μέσω των εμπορικών κέντρων της Κωνσταντινούπολης και της Μικράς Ασίας, όπως μαθαίνουμε από τις μελέτες των Anca Dobre και Felicia Diaconu που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό *Hrisovul*. Έτσι, στην Κωνσταντινούπολη λ.χ. η εταιρεία των αδελφών Θεολόγου αγόραζε από τη Μασσαλία, τη Λυών, το Λονδίνο, το Μάντσεστερ και από άλλα κέντρα, προϊόντα που διέθεταν οι ελληνικές εταιρείες των εν λόγω εμπορικών κέντρων και ύστερα τα μετέφεραν στα λιμάνια του Γαλατσίου και της Βραΐλας με ελληνικά σκάφη που ταξίδευαν με αγγλική σημαία. Οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από την αρχειακή συλλογή των Evloghie και Hristo Gheorghiev, που βρίσκεται στο Βουκουρέστι στα Εθνικά Αρχεία. Εκεί φυλάσσονται 7.044 ντοκουμέντα της περιόδου 1817-1964, από τα οποία τα 3.523 είναι γραμμένα στα βουλγαρικά, μερικά στα γαλλικά, αγγλικά, γερμανικά και ιταλικά, ενώ τα υπόλοιπα στα ελληνικά. Οι

δυο Βούλγαροι, γνώστες της ελληνικής κουλτούρας, συνεργάστηκαν με πολλούς έλληνες εμπόρους της περιοχής των Βαλκανίων και ασφαλώς και με ρουμάνους. Μολονότι έχουν δημοσιευτεί πολλές μελέτες σχετικά με τους αδελφούς Gheorghiev, πιστεύουμε πως οι πληροφορίες σε ό,τι αφορά στη δραστηριότητα των ελληνικών και βουλγαρικών κοινοτήτων στον ρουμανικό χώρο, πληροφορίες που βρίσκονται στο εν λόγω αρχείο, δεν αξιοποιήθηκαν αρκετά. Και αναφέρω ένα μόνο παράδειγμα: Απόφοιτος της Ανωτάτης Σχολής Αρχείων δημοσίευσε απόσπασμα της πτυχιακής της διατριβής σχετικά με την εκμίσθωση στη Βλαχία, βασιζόμενη στις πληροφορίες των αρχείων Evloghie και Hristo Gheorghiev. Πέρα από το ενδιαφέρον που παρουσιάζει το φαινόμενο της εκμίσθωσης, διαπιστώνουμε και τον τρόπο με τον οποίον σχηματίζεται η μεγάλη αστική τάξη των Βαλκανίων, που, φτάνοντας σε ανώτερα επίπεδα οικονομικής ευημερίας, ήθελε να διαδραματίσει και ανάλογο κοινωνικό και πολιτικό ρόλο. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι στα αρχεία Gheorghiev βρίσκουμε και την ελληνική εφημερίδα *Σύλλογοι*, που κυκλοφορούσε στο Βουκουρέστι, Βραϊλα και Γαλάτσι την περίοδο 1885-1893 και όπου θέτονταν οικονομικά και πολιτιστικά, και μερικές φορές και πολιτικά, προβλήματα των περιοχών του νότιου Δούναβη.

Άλλοι έλληνες έμποροι ανοίγουν εμπορικούς οίκους και στην Τρανσυλβανία, όπως λ.χ. ο Mihail Tumbur από τη Σιάτιστα, που εγκαταστάθηκε το 1782 στο Βραζον αναπτύσσοντας δραστηριότητα αρχικά στη Βενετία, στο Ζεμπν, στη Βιέννη, στη Θεσσαλονίκη, στα Τρίκαλα, στη Λάρισα, στις Σέρρες και αργότερα στον ρουμανικό χώρο, κυρίως στο Βουκουρέστι και στο Ιάσιο. Στον Tumbur αναφέρεται σε μελέτη του και ο Dumitru Limona.

Ένας εμπορικός οίκος, που κυριάρχησε επί μισό αιώνα (1768-1836) στο εμπόριο στην Τρανσυλβανία και στη Βλαχία, ήταν του Hagi Constantin Pop στο Sibiu, που ασχολείτο με τις διαμετακομιστικές εισαγωγές και εξαγωγές προς τη Βιέννη, με ακίνητα, με δάνεια κ.λπ. Ο Andrei Ofetea έκανε σύντομη παρουσίαση του οίκου Hagi Pop βάσει δημοσιευμένων εγγράφων, αλλά το μεγαλύτερο μέρος του αρχείου, που βρίσκεται στα Κεντρικά Ιστορικά Αρχεία του Βουκουρεστίου, και κυρίως τα ελληνικά ντοκουμέντα παραμένουν άγνωστα. Η καταγραφή του αρχείου γίνεται τώρα.

Το γεγονός ότι η ελληνική διασπορά, τουλάχιστον από την άποψη της καταγραφής της, δεν έχει γίνει ακόμα γνωστή, προκύπτει και από την πρόσφατη μελέτη της Blanka Gorun-Kovacs σχετικά με τους Έλληνες του Bihor και κυρίως της Oradea, που είναι γραμμένη βάσει ορισμένων εγγράφων στην ουγγρική γλώσσα. Η ερευνήτρια γράφει πως, από την εμφάνιση που είχε το πασαλίκι της Buda το 1541, η παρουσία των «Ελλήνων» (γενική ονομασία, που κατά την άποψή της υποδεικνυε τα Βαλκάνια) μας δίνει μια ανεξακρι-

βωτη, κατά τη γνώμη της, πληροφορία, σχετικά με την ύπαρξη μιας ελληνικής εμπορικής εταιρείας στην Oradea, μολονότι η εφορία είχε εγγεγραμμένους πολλούς εμπόρους που ανήκαν σε εταιρείες. Το φαινόμενο αυτό, θα λέγαμε εμείς, διαπιστώνεται και σε άλλα οικονομικά κέντρα της Τρανσυλβανίας και αναφερόταν στην εξάρτησή τους από τις δυο προνομισμένες εταιρείες των πόλεων Sibiu και Βρασον.

Η Cornelia Papacostea-Danielopolu αναφέρθηκε στην παρουσία στην Ολτένια τον 18ο αιώνα ελλήνων και βούλγαρων μεγαλεμπόρων. Σύμφωνα με τον Andrei Ofetea, εκεί βρισκόταν ο εμπορικός οίκος Dimitrie Aman, αλλά δεν δίνει πολλές πληροφορίες. Πα εκείνο που είμαστε όμως βέβαιοι είναι ότι στην Κραϊόβα δραστηριοποιήθηκε από το 1815 και μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα ο εμπορικός οίκος Nicolae Nanu, το αρχείο του οποίου καταγράφουν τώρα οι φοιτητές της Ανωτάτης Σχολής Αρχείων και περιλαμβάνει πολλά ελληνικά και ρουμανικά έγγραφα στα κυριλλικά.

Πρόσφατα, η Natalia Trandafirescu τελείωσε την καταγραφή της Συλλογής Hagii Ionuș Petru, που περιέχει 19.000 ντοκουμέντα της περιόδου 1650-1859 και πάρα πολλά από αυτά είναι γραμμένα στα ελληνικά. Εκεί υπάρχουν πληροφορίες σχετικά με τα εμπορικά δρομολόγια που ακολουθούσαν οι έμποροι, με τις εξελίξεις των τιμών, με το εμπόριο νομισμάτων και ακινήτων κ.λπ.

Με ενδιαφέρον αναμένουμε τη δημοσίευση της διδακτορικής διατριβής της Ruxandra Nazare με τίτλο «Οι ορθόδοξοι έμποροι της Νότιας Τρανσυλβανίας στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα». Γράφτηκε με βάση έρευνα που έκανε η ενδιαφερόμενη στα ρουμανικά αρχεία και στη Βουδαπέστη και παρουσιάζει τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών των εμπόρων, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν Έλληνες, τα εγχειρίδια που χρησιμοποιούσαν, τους μαθητές και τους καθηγητές της εμπορικής εκπαίδευσης, τα σχολικά και πολιτιστικά πρότυπα, τις νοοτροπίες κ.λπ. Ας σημειωθεί ότι ήδη έχει δημοσιεύσει μερικές μελέτες από την προαναφερθείσα εργασία.

Πληροφορίες σχετικά με την ελληνική εμπορική διασπορά έχουμε και από τα αρχεία ορισμένων μοναστηριών στους Αγίους Τόπους και στην Ελλάδα. Τα μοναστήρια είχαν και μαγαζιά που τα νοίκιαζαν είτε τα πουλούσαν και σε έλληνες εμπόρους, όπως προκύπτει και από τους τόμους ντοκουμέντων που έχουν ήδη δημοσιευτεί. Και σχετικά με αυτό αναφέρω ένα παράδειγμα. Ο καθηγητής Ioan Caproșu δημοσίευσε πρόσφατα τον έβδομο τόμο των «Ντοκουμέντων σχετικά με την ιστορία του Ιασιού» φτάνοντας μέχρι το 1780. Συνεργάστηκα στη μεταγραφή και τη μετάφραση των ελληνικών εγγράφων και διαπίστωσα πόσο μεγάλη πηγή πληροφοριών, ανεπαρκώς αξιοποιημένη, είναι οι συλλογές ντοκουμέντων που υπάρχουν στα μοναστήρια.

Ένα άλλο παράδειγμα αναφέρεται στη συλλογή ντοκουμέντων της μονής Σταυροπόλεως του Βουκουρεστίου, την καταγραφή των οποίων έκαναν τα τμήματα Ελληνικής Γλώσσας και Παλαιογραφίας της Ανωτάτης Σχολής Αρχαίων και αποτέλεσε ενημερωτική ύλη για το γράψιμο πτυχιακών διατριβών. Σε αυτές προσθέτουμε τη Συλλογή *Bradul Hanul Greci* του Βουκουρεστίου, που και αυτή βρίσκεται επίσης στα Κεντρικά Ιστορικά Αρχεία και δεν έχει καταγραφεί ακόμα.

Ως γνωστόν, στις αρχές του 19ου αιώνα, το εμπόριο στον Δούναβη και στη Μαύρη Θάλασσα αποκτά ιδιαίτερη σημασία, όπου σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι Έλληνες των νήσων του Ιονίου, εγκατεστημένοι κυρίως στα παραδουνάβια λιμάνια του Γαλασίου και της Βραϊλας, είτε στις εκβολές του Δούναβη, στον Σουλινά και στην Τούλτσα. Σε ένα πρώτο στάδιο αυτοί ήρθαν ως άγγλοι πολίτες· αργότερα απέκτησαν την ελληνική ή τη ρουμανική υπηκοότητα. Ύστερα από τη γνωστή εργασία του Σπυρίδωνα Φωκά και τη μελέτη του Paul Cernovodeanu κυκλοφόρησαν και μερικές άλλες συνθετικές εργασίες βασιζόμενες στη διερεύνηση αρχείων, όπως εκείνη του Constantin Buşe για το εξωτερικό εμπόριο του Γαλασίου, είτε η εργασία της Cornelia Paracostea-Danielopolu σχετικά με τις ελληνικές κοινότητες της Ρουμανίας και η πιο πρόσφατη εργασία σύνθεσης του Cristian Filip σχετικά με την ελληνική κοινότητα της Βραϊλας, ύστερα από έρευνες που έκανε στα αρχεία της πόλης αυτής.

Μετά το 1846 η ρωσική κυβέρνηση παίρνει μέτρα για τη βελτίωση του πλου μεταξύ Γαλασίου και Οδησού, που συνέδεε τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας. Ο Constantin Buşe διαπιστώνει το γεγονός πως, ενώ στο Γαλάτσι το 1837 βρισκόνταν 152 ελληνικά πλοία, ύστερα από μερικά χρόνια ο αριθμός τους είχε φτάσει στα 289. Σε αυτά πρέπει να προσθέσουμε και τα πλοία που έπλεαν με αγγλική και ρωσική σημαία. Σύμφωνα με πληροφορίες που έχουμε τα τελευταία χρόνια, νεαροί Έλληνες ερευνητές, όπως ο Δημήτριος Κοντογεώργης, μπόρεσαν να διερευνήσουν τα αρχεία του Γαλασίου και της Βραϊλας και σφαλώς θα συμπληρώσουν τις πληροφορίες σχετικά με τα υπό συζήτηση θέματα.

Στα τέλη του 19ου αιώνα πολλοί Έλληνες εγκαθίστανται και στη Βεσσαραβία, κυρίως στα λιμάνια *Reni* και *Ismail*, και έχουν το μονοπώλιο στο εμπόριο δημητριακών στον Προύθο. Τα δημητριακά έρχονταν από τη Ρωσία και την Ουκρανία μέσω του Προύθου και φτάνοντας στο Γαλάτσι και τη Βραϊλα τα φόρτωναν σε αγγλικά πλοία μεγάλου εκτοπίσματος και τα μετέφεραν στην Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, αλλά και στην Κωνσταντινούπολη και στην Ελλάδα. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι την περίοδο εκείνη άλλοι Έλληνες από τα νησιά Αίγινα, του Ιονίου Πελάγους (Κεφαλονιά, Ιθάκη, Ζάκυνθος) και του Αιγαίου (Μύκονος, Άνδρος, Νάξος, Πάρος, κ.λπ.), όπως

και από την Πάτρα και το Ναύπλιο, εγκαθίστανται στη Βεσσαραβία, κυρίως στο Ismail και Reni, όπως προκύπτει από τον κώδικα του έλληνα υποπρόξενου στο Ismail, που ήταν γραμμένος ο τόπος αναχώρησης των εμπορευμάτων και ο χρόνος άφιξής τους στη Βεσσαραβία (συγκεκριμένα τα τέλη του 19ου αιώνα). Μερικοί από αυτούς διατηρούσαν και τις κατοικίες τους στο Γαλάτσι, στη Βραϊλα, στην Τούλτσα (Tulcea) ή στον Σουλινά.

Ασφαλώς η παρουσίαση αυτή δεν είναι απόλυτη, ορισμένα προβλήματα της ελληνικής εμπορικής διασποράς αναφέρονται και σε άλλες εργασίες που ασχολούνται με συναφή θέματα, όπως λ.χ. στη μελέτη της Eugenia Negruți που ασχολείται με την παρουσία των Ελλήνων στην οικονομική ζωή της Μολδαβίας τον 19ο αιώνα. Για καλύτερη πληροφόρηση επισυνάπτουμε και έναν κατάλογο με εργασίες των τελευταίων δεκαετιών, που αναφέρονται στην ελληνική εμπορική διασπορά στον ρουμανικό χώρο, υποδεικνύοντας και εργασίες με άλλα θέματα, που όμως περιέχουν χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με το υπό συζήτηση ζήτημα.

Σύμφωνα με την άποψη μας, την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε έγιναν σοβαρές προόδους για την εξεύρεση και την καταγραφή, ακόμα και την ανάλυση, ορισμένων ανέκδοτων ντοκουμέντων, που συμπληρώνουν ουσιαστικά την πληροφόρηση και δίνουν τη δυνατότητα να γίνουν νέες ερμηνείες. Πρέπει να δημιουργήσουμε στους νέους ερευνητές συνθήκες για να μάθουν γλώσσες και παλαιογραφία, αλλά και τις απαραίτητες συνθήκες για τη διερεύνηση του πλούσιου υλικού σε ντοκουμέντα, που παραμένουν ανέκδοτα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. MARIANA AFTENIE, Dispute pentru impunerea ăutorităţii asupra bisericii greceşti Sfânta Treime din Braşov între companişti si necompanişti, στο: *Studia Iuvenum*, Bucureşti 2004, σ. 53-61.
2. C. BUŞE, Comerţul exterior prin Galaţi sub regimul de port-franco (1837-1883), Bucureşti 1976.
3. N. CAMARIANO, L'organisation et l'activité culturelle de la Compagnie des marchands grecs de Sibiu, *Balkanica* 6 (1943) 201-241.
4. I. CAPROŞU, Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi, τ. I-VII, 1999-2005.
5. P. CERNOVODEANU, England's trade policy in the Levant and her exchange of goods with Romanian countries under the later Stuarts (1660-1714), Bucureşti 1976.
Ο ΙΔΙΟΣ, L'activité des maisons de commerce et des négociants ioniens au Bas Danube durant l'intervalle 1829-1853, στο: *Actes du II-e Colloque International d'Histoire*, τ. I, Athènes 1985, σ. 91-105.
6. OLGA CİCANCI, L'activité commerciale de Kiriaki Polizu dans les Principautés Roumaines vers la fin de l'époque phanariote (d'après les archives de l'Église Grecque de Vienne), στο: *Symposium L'Époque Phanariote, 21-25 octobre 1970*, Thessaloniki 1974, σ. 401-412.
Η ΙΔΙΑ, Structura etnică a companiilor comerciale din Transilvania, στο: *Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice ale Academiei*, Seria II, τ. IV, Bucureşti 1979, σ. 37-50.
Η ΙΔΙΑ, Companiile greceşti din Transilvania şi comerţul european în anii 1636-1746, Bucureşti 1981.
Η ΙΔΙΑ, Formes d'organisations de l'activité commerciale dans le sud-est d'Europe aux XVII et XVIII siècles, στο: *Actes du II-e Colloque International d'Histoire*, τ. I, Athènes 1985, σ. 77-93.
Η ΙΔΙΑ, Le rôle de Vienne dans les rapports économiques du sud-est européen avec le centre de l'Europe, *Revue des Études Sud-Est Européennes* 24/1 (1986) 3-16.
Η ΙΔΙΑ, Statutul socio-juridic al grecilor împămănteniti (secolele XVI-XVII), στο: *Cercetări de istorie şi civilizaţie sud-est europeană*, τ. III, Bucureşti 1987.
Η ΙΔΙΑ, Rolul Casei de comerţ Polizu în comerţul internaţional al Țărilor Române, στο: *Sud-estul şi Contextul european. Buletin*, I, Bucureşti 1994, σ. 120-140.
Η ΙΔΙΑ, Companiile greceşti din Transilvania: obligaţii fiscale, *Studii de istorie economică şi istoria gândirii economice* 3 (1998) 179-189.
Η ΙΔΙΑ, Dregători greci în Țările Române în veacul al XVII-lea, στο: *Fețele*

- istoriei. Existențe, identități, dinamici*, București 2000, σ. 194-210.
- Η ΙΔΙΑ, Două condiții provenite din viceconsulatele grecești din Ismail și Chișinău, *Hrisovul* 3 (2002) 348-352.
- Η ΙΔΙΑ, Schimburi comerciale dintre Țările Române și Asia Mică prin intermediul negustorilor greci (sec. XVII-XIX), *Hrisovul* 8 (2002) 157-162.
- Η ΙΔΙΑ, Informații privind Brașovul din arhiva comunității grecești din Viena, στο: *In honorem Gernot Nussbacher*, Brașov 2004, σ. 313-316.
- Η ΙΔΙΑ, Les grec macédoniens. Contribution à la vie sociale des Principautés Roumaines, *Historical Yearbook* 1 (2004) 121-128.
7. MIHAELA CIOBANESCU, Circulația monetară în Tara Românească în prima jumătate a secolului al- XIX-lea, στο: *Studia Iuvenum*, București 2004, σ. 15-39.
8. ANCA DOBRE, Negustori din Principatele Române angrenați în comerțul anglo-român (cazul fraților Evlogie și Hristo Gheorghiev), στο: *Studia Iuvenum*, București 2004, σ. 53-61.
9. C. FILIP, Aspecte din viața și activitatea comunității elene din Brăila în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, στο: *Studia Iuvenum*, București 2004, σ. 259-286.
- Ο ΙΔΙΟΣ, Comunitatea greacă de la Brăila, 1864-1900, Brăila 2004.
10. VALENTINA FILIP, Tipuri de case comerciale în Țările Române (1800-1830), *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice* 3 (1998) 189-196.
11. Σ. ΦΩΚΑΣ, Οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Ποταμοπλοῖαν τοῦ Κάτω Δουνάβεως, *Θεσσαλονίκη* 1974.
12. BLAKA GORUG KOVACS, Grecii din Bihor în secolul al XVII-lea, *Studia Universitatis Babeș-Bolyae* 562 (2002) 121-137.
13. ANA FELICIA LEBĂDĂ, Frații Gheorghiev- reprezentanți ai comerțului româno-francez în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, στο: *Studia Iuvenum*, București 2004, σ. 62-74.
14. D. LIMONA, Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului din orașul Brașov, τ. Α', București 1958.
- Ο ΙΔΙΟΣ, Catastifele Casei Comerciale Ioan Marcu din Sibiu, *Revista Arhivelor* 2/2 (1959) 225-243.
- Ο ΙΔΙΟΣ, Catalogul documentelor referitoare la viață economiă a Țărilor Române în sec. XVII-XIX στο: *Documente din Arhivele Statului Sibiu*, τ. Α', București 1966.
- Ο ΙΔΙΟΣ, Un catastih al unui companist sibian din veacul al XVIII-lea, στο: *Arhivele Statului. 125 ani de activitate*, București 1957, σ. 407-915.
- Ο ΙΔΙΟΣ, Aspecte ale comerțului brașovean în veacul XVIII-lea. Negustorul aromân Mihail Țumbru, *Studii și Materiale de Istorie Medie* 4 (1960) 525-564.

- Ο ΙΔΙΟΣ, Negustori bucuresteni la sfârșitul veacului al XVIII. Relațiile lor cu Brasovul și Sibiul, *Studii* 13/4 (1960) 107-140.
- Ο ΙΔΙΟΣ, Casa de comerț Nicolae D. Paciura din Sibiu, *Revista Arhivelor* 8 (1965) 265-285.
- Ο ΙΔΙΟΣ, Les relations commerciales du Sud-Est de l'Europe à la fin du XVIIIe siècle et au début du XIXe siècle reflétées dans les documents archivistiques de Bucarest, Sibiu, Brașov, στο: *Symposium L'Époque Phanariote, 21-25 octobre 1970*, Thessaloniki 1974, σ. 385-399.
15. RUXANDRA MOAȘCA NAZARE, Relațiile companiei grecești din Brașov cu unele instituții ale orașului Brașov, *Historia Urbana* 1-2 (2000).
- Η ΙΔΙΑ, Funcționarii companiei comerciale grecești din Sibiu (a doua jumătate a sec. XVIII-începutul sec. XIX), στο: *Anuarul Institutului "A.D. Xenopol"*, Iași 2002-2003.
- Η ΙΔΙΑ, Rolul "grecilor" în orașul Sibiu și Brașov la sfârșitul secolului XIX-lea, *Historia Urbana* 11/1-2 (2003) 153-168.
- Η ΙΔΙΑ, Politica economică austriacă și negustorii greci din Transilvania, στο: *Anuarul Institutului "A.D. Xenopol"*, Iași 2004.
16. ECATERINA NEGRUȚI, Grecii în viață economică a Moldovei în secolul XIX, Interferențe româno-elene (secolele XV-XX), Iași 2004, σ. 62-86.
17. Α. ΟΥΤΕΤΕΑ, Casa de comerț Haği Constantin Pop din Sibiu și rolul ei în dezvoltarea comerțului din Țara Românească, στο: *Comunicări și articole de istorie*, București 1955, σ. 44-54.
18. CORNELIA PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, Le régime privilégié des marchands bulgares et grecs en Olténie pendant l'occupation autrichienne (1718-1738), *Revue des Études Sud-Est Européenne* 4/3-4 (1966) 475-490.
- Η ΙΔΙΑ, Grecs, Roumains, Bulgares et Serbes dans la Compagnie «Grecque» de Brașov (1777-1850), *Bulletin Association Internationale d'Études Sud-Est Européennes* 10/2 (1972) 263-274.
- Η ΙΔΙΑ, L'organisation de la Compagnie «Grecque» de Brașov (1777-1850), *Balkan Studies* 14 (1973) 313-323.
- Η ΙΔΙΑ, La Compagnie «Grecque» de Brașov. La lutte pour la conservation des privilèges (1777-1850), *Revue des Études Sud-Est Européennes* 12/1 (1974) 59-78.
- Η ΙΔΙΑ, Le commerce balkanique des ports danubiens et les progrès de la marine marchande française (1848-1859), *Revue des Études Sud-Est Européennes* 24/1 (1986) 17-26.
19. CORNELIA PAPACOSTEA-DANIELOPOLU - V. DICULESCU - S. IANOVICI - M. POPA, Relațiile comerciale ale Țărilor Românești cu Peninsula Balcanică (1829-1858), Documente, București 1970.

20. ΔΕΣΠΟΙΝΑ-ΕΙΡΗΝΗ ΤΣΟΥΡΚΑ-ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ, Η ελληνική εμπορική κομπανία του Sibiu, Τρανσυλβανία (1636-1848), Θεσσαλονίκη 1994.
21. C. TURCITU, Negustori greci prezenți în comerțul de tranzit prin Țările Române la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui e-al XIX-lea, στο: *Studia Iuvenum*, București 2004, σ. 7-14.
Ο ΙΔΙΟΣ, Considération sur les documents Karamanlis des archives roumaines inédites, στο: *Relations greco-roumaines*, Athènes 2004, σ. 225-229.

SUMMARY

THE STATE OF RESEARCH ON/ABOUT THE GREEK TRADE DIASPORA IN ROMANIA (17TH-18TH CENTURIES)

This paper offers an overview of the state of research on the Greek trade diaspora in Romania. The preoccupation of the Romanian historiography with the Greek trade diaspora in Romania dates back to early 40's. The commercial activity and the institutional organization of the Greek trade companies of Sibiu and Braşov was the topic which initially attracted the attention of Romanian historians. Since the 80's multiplied the number of publications and research projects concerning the history of Greek merchant houses in the Transylvanian towns, while the economic role of Greeks has been accentuated by scholars of the Romanian economic history of the 18th century. Recently, the research interest has been expanded to the study of the Greek commercial activity in the Romanian port-cities during the 19th century.

The paper includes information about archival data, unpublished documents and doctoral theses, as well as a list of the more recent publications concerning the history of the Greek trade diaspora in Romania.

OLGA CİCANCİ